

ESKİ TÜRKÇEDE MOGOLCA**John R. KRUEGER**

Indiana Üniversitesi

Çeviren:

Mustafa S. KALIN

Kırgı-z Türk Manas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ELESTIRILER

An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish [On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Kökenbilgisi Sözlüğü]. Sir Gerard CLAUSON, London: Oxford University Basimi, 1972, XLVIII+988 sayfa, Fiati 25 lbs. sterling. (yk. 75 ABD \$)

Bu, mükemmel, önemli, etkileyici ve çok zahmetli bir eserdir. Bu kitap 1974 Mayısın basında, 84 yasında ölen Sir Gerard CLAUSON'a son bir anıt olacaktır. Bu sözlüğün yardımı olmaksizin hiçbir Türkçe ve Altay dilbilim çalışması basarili olamaz. Ayrıca Mogol dilbilim tarihi ile ilgili önemli bilgilere de bu sözlük aracılığı ile ulaşılabilir. Bu hacimli çalışma gerçek değerini yıllarca kullanımla bulacaktır. Dolayısıyla şu an için sözlükte verilen Mogolca malzeme üzerine yoğunlaşmak istiyorum. Muhtemelen *Mongolian Studies* [Mogolca Arastirmalari] okuyucularının büyük ilgisini çekecektir.

İlkin, okuyutün buMogol ca sözcük al i nti l ari ni , di al ekti k ve tam durumda, yazari n ki tabi i lTürkischahmi *Mongolian Studies* [Türkçe ve Mogl ca Arasti rmal ari] çe rçe ve si nde düze nli ol arak göre ce kti r. Örne k: Türkçe ve Mogol ca

benzerlikler kendisi ne lüzümlü sidiği siylak astirilmi s değı si k zamanl ardaki
al i nti l ardi r. Buna day anarak "kızaba" sözcüğünü Türkçe "bal i k"
sözcüğünden Mogol ca'ya (yeni son ek eklemesi yle) ödünçleme olarak sunar ve buna
i nani r. İki nci olarak Mogol ca bi böl mlerde nahaktge İll iasi güzel di r. Onun
bi zzat kendisi ni n Türkçe asil al i nti l ar olarak kayde tti gi madde l e r aynı za

- abaga** “amca”, 5-a
açi “yegen”, 40-b
ada “cin, seytan”, 40-a
adag “ayak, bacak”, 45-a-b
adagay “dünyalık baglilik”, 47-b
agsum “öfke”, 95-a
agula “dağ”, 126-b
ay- “korkmak”, 274-b, 582-a
ail “çevrilen”, 83-b
airag “ayran”, 276-a
ajira- “ayrılmak”, 66-b
ajirga “damizlik at”, 47-b
al “al renk”, 120-b
albagud “konular”, 128-b
altan “altın”, 131-a
alaga “aya”, 267-a
amarag “sevgili”, 163-a
amta- “tatmak”, 449-b
amur “baris”, 160-b
amurli- “baris içinde olmak”, 161-a
amura- “dinlenmek”, 163-b
anda “kan kadesi”, 380-b
ang “av”, 166-a
angçi “avci”, 173-a
anggir “ördek”, 176-a
angna- “avlamak”, 186-a
aqa “agabey”, 100-b (170-a)
arbis “bilgi”, 199-a
arça “ardıç”, 204-a
argali “argali koyunu”, 216-b
arслан “aslan”, 238-a
[asara-] “dikkat etmek”, 810-a
asig “kazanç”, 244-b
ata (atan) “igdis deve”, 60-a
atar “ekilmemis topraklar”, 73b
ayaga “kadeh, çanak”, 270-a
ayaga tekimlig “saygi deger”, 270-a
baçag “oruç”, 293-b
badar “dilenci çanagi”, 307-a
bagana “sütun”, 316-a
bagatur “bahadir”, 313-b
bagsi “hoca”, 321 a-b
balgasun “kasaba, sehir”, 335-b/336-a
pars “pars”, 368-b
basa “sonra”, 371-b
beçin “maymun”, 295-b
beke “mürekkep”, 766-a
belçir “kavsak”, 334-a
beleg “armagan”, 338-b
belge “iz, gösterge”, 340-a
bere “dernek”, 355-b
berke “güç”, 361-b
besereg “kirma, melez”, 184-a, 421-a
biçi- “yazmak”, 299-b, 984-a
bider “örnek”, 310-a
biragu “buzagi”, 391-a
boguni “asagi”, 322-a
bor “sarap”, 354-a
boru “boz”, 388-b
botugun “genç deve”, 299-a

böge “kam”, 324-b

böke “güresçi”, 324-b

bögere “böbrek”, 328-a

bögse “but, kalça”, 329-a

bugu “erkek geyik”, 312-a, 812-a

bugura “erkek deve”, 317-b

bulgan “samur”, 752-b

buyan “sevap”, 386-abuyan

- ikere** “ikiz”, 119-b
ilere- “belirmek”, 150-a
imagan “keçi”, 158-a, 937-a
inag “dost, arkadaş”, 182-b
inder “kürsü”, 206-a
ingyi “çeyiz”, 173-a
irbis “pars”, 199-a
irge “koç”, 221-a
irva “fal”, irvci “falci”, 197-a
itelgü “dogan”, 470-b
jada “yagmur tasi”, 883-a
jagan “fil”, 940-a
jam “yol”, 933-b
jaka “yaka, kiya”, 898-a
jargu “yargi”, 963-b
jarlig “yarlik”, 966-b
jasa- “yapmak, baglamak”, 974-a
jasag “yasak”, 529-b, 974-a
jegerde “yagiz”, 914-a
jegerde “ceylân”, 914-a
jigar “yipar”, 878-b
jige “yegen”, 912-b
jil “yil”, 917-a
jilbi “büyü”, 919-b
jirga- “hoslanmak”, 217-b
jiru- “yarmak, çizmek”, 984-a
jirüken “yürek”, 965-a
zorci- “ilerlemek”, 959-a
joba- “aci çekmek”, 872-a
jogdur “deve tüyü”, 899-a
jud “yut, kitlik”, 833-b
jula “isitici”, 919-a
kebid “dükkân”, 688-a
kebtgöl “gece bekçisi”, 539-b
kele- “konusmak”, 716-b
kenggerge “davul”, 690-b
kenje¹ “arik”, 727-b
kesig “döndürmek, iyi baht”, 759-a
kesigtü “nöbetçi, gözcü”, 759-a-b
kiçi “hardal”, 590-b
kira “bayir”, 641-b
kiragu “kiragi”, 656-b
kirgagul- bk. **gurguul**.
kirgui “dogan”, 654-b
kirsra “tilki”, 663-b
köbege “küpe”, 687-b
kögerge “davul”, “köprü”, 690-b
kökülte “süt anne”, 160-a, 732-b
kömel “dag sogani”, 691-b
kömüldürge “gögüs kayisi”, 722-b
kömüsge “kas”, 669-b

¹ Mac. *gyenge*. (*A magyar nyelv történeti etimológiai szótára* [=Macar Dilinin Tarihi Kökenbilimlik Sözlüğü]: Budapest ²1984, I, 1126^a. s. Akadémiai Kiadó.); Tü. *кѣч*. (RÉDEI, Károly: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch* [=Uralcanin kökbilimlik sözlüğü]: Budapest

kösige “perde”, 753-b

küçün “güç”, 693-a

küji “günnük, tütsü”, 695-a

küli- “bağlamak, sikistirmek”, 753-a

kürene “gelincik”, 761-b

küreng “kahverengi”, 761-b

kürgen “güveyi”, 703-a

luu “ejderha”, 763-a

magta- “övmek”, 137-b, 138-a

malur

- qobugur** “bosluktan çıkmak”, 586-b
qonin “koyun”, 631-a
qonug “dari”, 637-a
qonggur “doru, kestane”, 639-b
qor “titremek”, 642-b qorçu (GT Sözl. 67), “yay tasiyan, Khorchin”, 83-a
qorguljin “kursun”, 656-b
qoriya “zarfa konulan sey”, 652-b
qorum (Qara-qorum’da olduğu gibi), 660-a
quça “koç”, 592-a
quda “dünür, hisim”, 380-b
qudug “kuyu”, 598-b
qudurga “kuyruk”, 604-a
qugur “çalgi, ut”, 588-b
quıqa “kafatasi derisi”, 676-b
qula “açık kahverengi”, 622-b
qulan “yaban esegi”, 622-b
qurça “keskin, hızlı”, 647-a
quragan “lâmba”, 681-a
qurud “kurut peyniri”, 648-a
quvarag “cemaat”, 585-a
quyag “zirh”, 676-a
saga- “sagmak”, 804-b
sagadag “okluk”, 752-b
sandura- “utanmak, sasirmek”, 837-a
sebke “çil, sivilce”, KOWALEWSKI II.1345 gives also “rust”, i.e., rust spot or pit; CLAUSON cites as sebgül **at p. 710-a**
serke “keçi”, 850-b
sigürde- “süpürmek”, 791-b
sigür[ge] “süpürge”, 792-b
sijir “altın arıtmak”, 802-a
siltagan “sebep”, 494-a
silükei “salya akıtmak”, 953-b
simda- “acele etmek”, 828-b
singgu- “sinmek”, (krs. too singge- “çimmek”), 422-a
singqur “dogan”, 397-a, 838-a
sira “sari”, 848-a
solugai “sol”, 826-a
songgina “sogan”, 812-a
soqur “kör”, 480-b
sori- “denemek”, 844-a
soru- “emmek”, 843-b
soyurqa- “timar vermek”, 556-a
sögüd- “diz çökmek”, 820-a
suburgan “torba”, 792-b
sura- “sormak”, 844-a
surag “sorusturma”, 848-b
satu “merdiven”, 867-a
taisi “sehzade”, 570-a
takiya “tavuk”, 468-b
tala- “yagmalamak”, 492-a
tamga “damga”, 504-b, 505-a; tamgaçi, 505-b
tangsug “harika”, 525-b
tarag “eksimik”, 528-a
tariyaçi “ekinci”, 541-b
tarqa- “dagıtmak”, 529-a

tauli “tavsan”, 447-a
tavar “mallar”, 442-b
tebsi “tepsi”, 445-b
temeğe “deve”, 447-b
temür “demir”, 508-a
tengri “Tanrı”, 523-b
togta- “kurmak”, 518-a
togudag “toy kusu”, 449-b
togus “tavus”, 941-a
togusun “toz”, 463-b
toin “rahip”, 569-a
tonu- “soymak”, 517-b
toqum “keçe eyer”, 470-b
torga “ipek”, 539-a
torgai “turgay”, (Muqaddimat), 541-b
torqaru “aslâ”, 542-a
torumtai “dogan”, 550-b
tölü- “ödemek”, 492-b
törü “töre”, 531-b
törü- “türemek”, 533-a
tug “bayrak”, 464-a
tugurga “keçe tezgâhi”, 473-b
tulum “tulum”, 500-a
tura “kale, istihkâm”, 531-a
turgagud “günlük saat”, 539-b
tusa “kazanç”, 555-a
tusqu “yolluk”, 573-b
tuturgan “pirinç”, 460-b
tümen “on bin”, 507-b
uçıra- “karsilasmak”, 67-b

ugurga (urga) “kement”, 90-b, 93-a
ulaga “savas ati”, 136-a
ulus “ulus”, 152-b
umarta- “unutmak”, 179-b
uqa- “avlamak”, 77-b
üker “öküz”, 120-a
ümen “yengeç, vb.”, 231-b
üre “ürün”, 233-b
üyer “sel”, 119-b
yara “yara”, 376-a
yatugan “tembel, vb.”, 887-b
yeke monggul ulus “büyük Mogol ulusu”, 153-a
yirtinçü “yeryüzü”, 961-b

EKLER

-çü, s. 716-b filimsi.

+d, s.479-a çokluk

-güle, sayı birlikteligi, bk. 25-b, mid, 537-b (+le/+len); bk. further, 105-b, ve 108-a

-mal, s. 809-a

+tai/+tei, s. 313-a

ÇAPRAZ GÖNDERMELER

65-a; 69-b; 165-b; 181-a; 185-a; 205-b; 236-b; 393-b; 400-b; 409-b; 442-b; 424-a; 434-b; 493-b (ek -ç); 553-a; 652-a; 689-b; 708-b; 712-b; 726-b; 877-b; 886-b; 910-a.

YANLISLAR: *xulhan* “katir”, Mo. *qulusun* “katir”, 604-a (SÇERBAK, s. 95); Buriat *xalaxan* “kandira otu”, 671-b.

Mongolian Studies Journal of the Mongolia Society [=Mogolca Çalismalari Mogol Dernegi Dergisi]. Volume 2, 1975, 143-149. s.'dan çevrilmiştir.